TEMIR YO‘L TRANSPORTI SOHASIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARI VA RIVOJLANISH IMKONIYATLARI

Axmedov O’tkirjon Aloviddin o`g`li *Alfraganus Universiteti,*
Iqtisodiyot kafedrasi katta o`qituvchisi
ORCID: *0009-0005-0765-5856*
E-mail: *o.axmedov@afu.uz*

Annotatsiya: Mazkur maqolada temiryo‘l transporti sohasining hozirgi rivojlanish tendensiyalari, infratuzilmadagi modernizatsiya jarayonlari, logistika tizimining raqamlashtirilishi hamda yuk va yo‘lovchi tashish ko‘rsatkichlarining o‘sish dinamikasi chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida O‘zbekiston temiryo‘l tarmog‘ida olib borilayotgan islohotlar, modernizatsiya dasturlari, transport-kommunikatsiya infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar hamda xalqaro transport koridorlari bilan bog‘lanish jarayonlari qamrab olingan. Shuningdek, maqolada statistik ma’lumotlar asosida temiryo‘l tarmog‘ining amaldagi holati baholanib, uning iqtisodiyotdagi strategik ahamiyati ilmiy asoslangan xulosalar orqali ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: temiryo‘l transporti, logistika, transport koridorlari, modernizatsiya, yuk tashish, yo‘lovchi tashish, raqamlashtirish, infratuzilma.

Аннотация: В статье представлен углубленный анализ современных тенденций развития железнодорожного транспорта, процессов модернизации инфраструктуры, цифровизации логистической системы и динамики роста показателей грузовых и пассажирских перевозок. В исследовании рассматриваются реформы, проводимые на железнодорожной сети Узбекистана, программы модернизации,

инвестиции в транспортно-коммуникационную инфраструктуру и процессы её подключения к международным транспортным коридорам. В статье также дается оценка текущего состояния железнодорожной сети на основе статистических данных и раскрывается её стратегическое значение для экономики посредством научно обоснованных выводов.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, логистика, транспортные коридоры, модернизация, грузовые перевозки, пассажирские перевозки, цифровизация, инфраструктура.

Abstract: This article provides an in-depth analysis of the current development trends in the railway transport sector, the modernization processes in the infrastructure, the digitalization of the logistics system, and the dynamics of growth in freight and passenger transportation indicators. The study covers the reforms being carried out in the railway network of Uzbekistan, modernization programs, investments in transport and communication infrastructure, and the processes of connecting it with international transport corridors. The article also assesses the current state of the railway network based on statistical data and reveals its strategic importance in the economy through scientifically based conclusions.

Keywords: railway transport, logistics, transport corridors, modernization, freight transportation, passenger transportation, digitalization, infrastructure.

Kirish. Temiryo‘l transporti zamonaviy iqtisodiy tizimning eng muhim tayanchlaridan biri bo‘lib, mamlakatlararo savdo aylanmasini tezlashtirish, ichki hududlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni kuchaytirish hamda sanoat tarmoqlarining barqaror rivojlanishini ta’minlashda alohida o‘rin egallaydi. Bugungi kunda global transport tizimida temiryo‘l tarmog‘ining ulushi oshib borayotgani, ekologik jihatdan qulayligi, katta hajmdagi yuklarni arzon

narxlarda va xavfsiz holatda tashish imkoniyati uning raqobatbardoshligini ta’minlamoqda[1]. Xususan, O‘zbekiston kabi geostrategik hududda joylashgan davlatlar uchun temiryo‘l transportining samarali faoliyati nafaqat ichki iqtisodiy barqarorlik, balki xalqaro integratsiya jarayonlarida muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi[2].

Ushbu maqolada temiryo‘l transportining rivojlanish dinamikasi, amaliy holati, modernizatsiya siyosatining natijalari, statistik ko‘rsatkichlar tahlili, shuningdek, mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar ilmiy uslubda yoritiladi. Tadqiqot natijalari transport tizimini optimallashtirish bo‘yicha amaliy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, temiryo‘l transporti iqtisodiy taraqqiyotning asosiy omillaridan biri sifatida ko‘plab tadqiqotchilar tomonidan o‘rganilgan[3]. Masalan, A. Axmedov temiryo‘l infratuzilmasining modernizatsiyaga ehtiyoj sezayotgan jihatlari, logistika oqimlarining optimallashtirilishi va transport tizimining raqamlashtirilishi bo‘yicha ilmiy takliflar bergan. S. Karimova esa yuk tashish jarayonlarining iqtisodiy samaradorligi va transport xizmatlari narxlari tarkibidagi omillarni tahlil qilgan. Xalqaro miqyosda esa J. Rodrig hamda B. Slackning transport geografiyasi bo‘yicha tadqiqotlari transport koridorlarining shakllanish mexanizmlarini ochib beradi.

Metodologiya sifatida quyidagi usullar qo‘llanildi:

[1] Karimova S. Transport logistikasining iqtisodiy samaradorligi. – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2020. – 178 b.

[2] Axmedov A. Temiryo‘l transporti infratuzilmasi: rivojlanish muammolari va yechimlar. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2021. – 215 b.

[3] Xalikov B. O‘zbekiston temiryo‘llari rivojlanishining strategik yo‘nalishlari. – Toshkent: “Sharq”, 2022. – 242 b.

Statistik tahlil — O‘zbekiston temiryo‘l tizimi bo‘yicha 2020–2024-yillardagi statistik ma’lumotlar asosida dinamik ko‘rsatkichlar o‘rganildi.

Qiyosiy tahlil — temiryo‘l transporti infratuzilmasi va yuk tashish hajmlari xalqaro davlatlar bilan solishtirildi.

Sistemali yondashuv — transport tarmog‘i iqtisodiyotning boshqa sektorlariga ta’siri o‘rganildi.

Grafik-jadval tahlili — ikki ta jadval orqali temiryo‘l tizimidagi o‘sish tendensiyalari yoritildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. O‘zbekiston temiryo‘llarining oxirgi yillardagi rivojlanish tendensiyalari bir necha yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda: yuk tashish hajmining ortishi, yo‘lovchi tashish xizmatlarining modernizatsiyasi, yuqori tezlikdagi poyezdlar parkining kengayishi, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimining joriy etilishi hamda transport logistika markazlarining ko‘payishi.

1-jadval. O‘zbekiston temiryo‘l tizimida yuk tashish dinamikasi (2020–2024-yillar)

Yil	Yuk tashish hajmi (mln tonna)	O‘sish sur’ati (%)
2020	82,1	–
2021	85,4	4,0
2022	89,7	5,0
2023	94,8	5,7
2024	101,3	6,8

Mazkur jadvaldan ko‘rinib turibdiki, so‘nggi besh yilda temiryo‘l orqali yuk tashish hajmi muntazam o‘smoqda. Bu holat, bir tomondan, milliy iqtisodiyotning tiklanishi va sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining ko‘payishi bilan, ikkinchi tomondan esa, logistika tizimining modernizatsiyasi va yangi transport koridorlarining ishga tushirilishi bilan izohlanadi.

2-jadval. Yo‘lovchi tashish ko‘rsatkichlari (2020–2024-yillar)

Yil	Yo‘lovchi tashish (mln kishi)	Elektrlashtirilgan liniyalar uzunligi (km)
2020	15,2	1630
2021	16,1	1702
2022	17,8	1794
2023	19,4	1870
2024	21,0	1986

Yo‘lovchi tashish hajmining o‘sishi poyezdlarning yangilanishi, “Afrosiyob” va zamonaviy elektropoyezdlar qatnovining ko‘payishi, stansiyalardagi xizmat sifati yaxshilanishi va yo‘lovchilar oqimiga moslashtirilgan raqamli xizmatlarning joriy etilishi bilan bog‘liq.

Shuningdek, temiryo‘l sohasida quyidagi amaliy natijalarga erishildi:

2020–2024-yillar davomida temiryo‘llarning 350 km dan ortiq qismi rekonstruksiya qilindi.

Logistika markazlari soni 10 tadan 17 taga yetdi.

“Xitoy–Qirg‘iziston–O‘zbekiston” temiryo‘l loyihasiga doir rejalar mintaqaviy transport tizimini tubdan o‘zgartirishi kutilmoqda.

Yuk tashishning raqamli monitoringi joriy qilinib, hujjatlashtirish jarayonlari 40–50% tezlashdi.

Bu natijalar temiryo‘l transportining mamlakat iqtisodiy xavfsizligi va eksport-logistika salohiyatini oshirishda hal qiluvchi omil sifatida o‘sib borayotganini ko‘rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, temiryo‘l transporti O‘zbekiston iqtisodiyotining strategik ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, so‘nggi yillarda ushbu sohada amalga oshirilgan keng ko‘lamli modernizatsiya ishlari uning mamlakat ichki va xalqaro transport

tizimidagi rolini yanada mustahkamlamoqda. Temiryo‘l infratuzilmasiga kiritilgan investitsiyalar, yangi marshrutlar, transport-logistika markazlarining ochilishi, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimining joriy etilishi va yuk tashish hamda yo‘lovchi tashish bo‘yicha yuqori sur’atdagi o‘sish transport tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Statistik ma’lumotlar temiryo‘l tarmog‘ining barqaror o‘sish tendensiyasiga ega ekanini ko‘rsatadi, bu esa iqtisodiyotning real sektorida, eksport salohiyatida va xalqaro hamkorlik yo‘nalishlarida sezilarli natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Kelgusida temiryo‘l sohasining raqobatbardoshligini oshirish uchun quyidagi yo‘nalishlar dolzarb bo‘lib qoladi: yuqori tezlikdagi yo‘lovchi poyezdlari tarmog‘ini kengaytirish, yuk tashish koridorlarini diversifikatsiya qilish, logistika markazlarida avtomatlashtirish darajasini oshirish, transport-kommunikatsiya tizimining ekologik barqarorligini ta’minlash. Ushbu yo‘nalishlarni izchil rivojlantirish O‘zbekistonning mintaqaviy transport markazi sifatidagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Axmedov A. Temiryo‘l transporti infratuzilmasi: rivojlanish muammolari va yechimlar. – Toshkent: “Fan” nashriyoti, 2021. – 215 b.
2. Karimova S. Transport logistikasining iqtisodiy samaradorligi. – Toshkent: “Iqtisodiyot” nashriyoti, 2020. – 178 b.
3. Rodrig J.-P., Slack B. Transport Geography. – New York: Routledge, 2019. – 356 p.
4. Xalikov B. O‘zbekiston temiryo‘llari rivojlanishining strategik yo‘nalishlari. – Toshkent: “Sharq”, 2022. – 242 b.
5. O‘zbekiston Respublikasi Transport vazirligi. Statistik ma’lumotlar to‘plami (2020–2024). – Toshkent: Transport nashriyoti, 2024. – 95 b.